

ÇEVİRİ

"HERKES İÇİN SAĞLIK"TA YENİLENMİŞ STRATEJİ: 21. YÜZYIL İÇİN TASLAK POLİTİKA*

Dünya Sağlık Örgütü

1. GİRİŞ

1. Herkes İçin Sağlık (HİS), insanlık için yaşamsal önemi olan evrensel bir projedir. Amacı, temel insan haklarından biri olan sağlık hakkının tüm insanlar tarafından erişilebilir kılınmasıdır.

2. 21. yüzyılda HİS, tüm ülkeler tarafından kabul edilmiş olmalı ve gerekleri yerine getirilmelidir.

3. HİS değerlerinin kabul edilmesi için bir iyimserlik söz konusudur. Bu iyimserlik, geleceğin ve kaçınılması gereken tuzakların görülebilmesinden kaynaklanmaktadır. Eğer sağlığın, toplum ve çevre üzerindeki olumsuz sonuçlarından kaçınmak istiyorsak, varolan pazar-güdümlü yaklaşımlar daha insan-merkezli ve ekonomik, toplumsal ve çevresel olarak sürdürülebilir olmalıdır.

4. İnsan-merkezli bir yaklaşım, sağlıksız insanlar, aileler, toplumlar ve ülkelerin toplumsal ve ekonomik amaçlarına erişemeyeceklerini öngörür. Bu yaklaşım toplum sağlığının bozulması pahasına ekonomik kazanç elde edilmesini reddeder. Aksine, herkesin sağlığının korunması ve geliştirilmesinin ekonomik kalkınmayla sıkı sıkıya ilişkili olduğunu savunur.

5. HİS'in öngördükleri ve uygulanabilirliği hakkında son yirmi yılda öğrendiklerimizi yirmi birinci yüzyılda uygulayabiliriz. Dahası, hükümetler ve sivil toplum örgütleri HİS hareketine katılmak için yoğun bir isteğe sahiptirler. Sağlıkla ilgili yeni işbirlikleri küresel, bölgesel,

ulusal ve yerel düzeylerde kurulmuştur ve HİS'in gerçekleştirilmesinin önündeki pekçok engeli aşmak için yaşamsal öneme sahiptirler.

2. DEĞİŞEN BİR DÜNYANIN YANSIMALARI

6. Bugünle Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) kurulduğu 1948'i kıyaslarsak, çarpıcı bir farklılık ortaya çıkar. Artık bir dünya savaşı çıkma olasılığı çok azalmış, bunun yerine bölgesel savaşlar ve iç çatışmalar yoğunlaşmıştır. 1940'larda kolonyal paternalizm ve soğuk savaş ile belirlenen ülkeler arası ilişkiler, artık neo-liberal pazar değerleriyle biçimlenmekte ve ülkeler arasındaki bağların artmasıyla sonuçlanmaktadır.

7. Ticaret, ulaşım ve göç, teknoloji ve pazarlamanın küreselleşme hızı son yirmi yılda dramatik biçimde artmış ve bazıları için kazançlara, bazıları içinse marjinalleşmeye yol açmıştır. Bugünün dünyasını tanımlayan iletişim ve teknoloji devrimi, bu süreçleri biçimlendirmiştir. Tüm dünya ülkeleri ortak çevre, küresel ekonomik sistem ve ortak insanlık değerlerinin etkisiyle birbirlerine olan bağımlılıklarının farkına varmışlardır. Ulusal ve bölgesel kararlar, daha önce hiç olmadığı biçimde küresel güçler ve politikalar tarafından etkilenmektedir. Dünyada yaygın ölçüde açlık ve yoksulluk varken ve bazı ülkeler silahlanmaya büyük oranda yatırım yaparken, uzun dönemde ne sağlık açısından ne de güvenlik açısından başarı sağlamak olası değildir.

8. Hızlı küreselleşme, kültürel zenginlik ve etnik farklılıkları tanıtmakta başarısız olmuştur. Gruplar arası ayrımcılık, özellikle yoksul bölgelerde iç çatışmalara ve çok sayıda insanın göç etmesine neden olmuştur. HİS, kültürel ve etnik farklılıkları gözönüne alan politikalar geliştirilmesini destekler.

* DSÖ Raporu 28 Nisan 1997.
Çeviren: Dr. Murat Civaner; Dokuz Eylül Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

9. Bu küresel değişikliklerin genelde ulus-devletin rolü üzerine ve özelde sağlığın korunması ve geliştirilmesi üzerine etkisi çok derin olmuştur. Ulus-devletin bağımsızlığı ve yaşamı tehdit altındadır. Devletler ulusal politikalarını belirlerken küresel ve bölgesel etkenlerin baskısı altındadır ve pekçok yönden ve pekçok yapı tarafından sınırlandırılmışlardır. Merkezîyetçilikten uzaklaşmaya ve sorumluluklarını yerel yönetimler ve sivil topluma aktarmaya zorlanmaktadır. Bu çöküş kamuoyunun hükümetlere olan güvenini çok azaltmış, bazı ülkelerde hükümet yapısı tamamen iflas etmiştir.

10. Son 50 yıldır sağlık göstergelerinde belirgin bir iyileşme gözlenmektedir, ancak ülkelerarası ve bölgesel farklılıklar da giderek artmaktadır. Bazı öngörüler ve eğilimlere göre, bugüne kadar pekçok insan için gerçekleştirilmemiş kazanımların da yitilmesi olasılığı vardır. Ekonomilerin uygun gelir seviyeleri sağlayamadığı, sosyal güvenlik sistemlerinin çöktüğü ve çevresel kaynakların kötü kullanıldığı yerlerde sağlık göstergeleri giderek kötüleşmektedir. Dahası, türümüzün yeryüzündeki varlığını tehdit eden çevre sorunları ortaya çıkmıştır.

Yoksulluk, Toplumsal Çözüm ve Çevresel Bozulma

11. Yaklaşık 1.3 milyar insan aşırı yoksulluk içinde yaşamaktadır. Tüm toplumlarda ve ülkelerde eşitsizlik ve umutsuzluk giderek artmaktadır. Zenginler ve yoksullar arasındaki farkın giderek artması, toplumsal birlikteliği tehdit etmekte ve ölümler, şiddet ve psikososyal stresi arttırmaktadır. Yoksulluk, kötü beslenme sorunları ve hastalıkların ana nedenlerindedir. Hastalıkların yayılımını artırır, sağlık sistemlerinin işleyişini bozar ve doğurganlığın azaltılmasını önler. Bunun sonucunda oluşan sağlıksızlık yoksulların ve diğer dezavantajlı grupların marjinalleşmesine ve yoksulluğa mahkum olmalarına katkıda bulunur.

12. Yoksullar genellikle sağlıksız ve kalabalık evlerde yaşarlar. Evde, işte ve toplumsal yaşamlarında kirlilik ve diğer sağlık riskleriyle daha fazla karşı karşıya kalırlar. Daha az ve sağlıklı besin tüketirler, sigara ve sağlığa zararlı diğer alışkanlıklara daha yüksek oranda sahiptirler. Tüm bunlar, yoksulların toplumsal ve ekonomik üreticiliklerini azaltır.

13. Birçok ülkede kentleşme ve kırsal geleneklerin erozyonu, sosyal güvenlik sistemlerinin çöküşüyle birlikte gider. Kentleşme toplumsal çevreyi, altyapı kapasitesinin aşılmasıyla büyük ölçüde etkiler. Sonuçta şiddet, suç oranları, alkol bağımlılığı, uyuşturucu kullanımı ve intiharlar artar. Ayrıca aşırı kalabalık ve kötü çalışma koşulları anksiyete, depresyon ve kronik stres yaratarak toplumların ve ailelerin yaşam kalitelerini düşürür. Aile yapısı ve yaşam alışkanlıklarındaki değişimler, insanların sağlığı ve toplumsal sorunlarla başetme güçleri üzerinde önemli etkilere neden olmaktadır.

14. Şiddet, toplumsal çözümün belirgin işaretlerindedir. Şiddet kendini farklı toplumlarda farklı biçimlerde

ifade eder: Kabile-etnik çatışmalar, mafya savaşları, aile içi şiddet ve özellikle kadın ve çocukların dövülmesi gibi. Bazı ülkelerde, televizyonda şiddeti görmek ve silahlara kolayca ulaşabilmek, çocuklar ve gençler arasında suç oranlarını arttırmaktadır. Toplumsal çözüm, varolan değer sistemlerindeki çözümde de izlenebilir. Bu durum ifadesini; paylaşım ve koruma temelli insan ilişkilerinin, kuşaklararası ilişkileri koruyan ve denetleyen bağların, geçmişte temel toplumsal birimleri yöneten ve koruyan aile gibi kurumların zayıflamasında bulur. Her durumda, sonuçları ne olursa olsun, maddi açıdan iyileşme isteği, pekçok durumda ruhsal iyilik açısından birincil önem taşıyan değer sistemlerinin ve inaçların çökmesine yol açar.

15. Plansız ve kötü denetlenen sanayileşme ile ulaşım ve üretimde enerjinin etkisiz kullanımı, hızla gelişen kentlerde hava kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Kentlerdeki hava kirliliği, prematür ölümler ve hastalıkların temel nedenlerindedir. Besinlerin sağlıksız olması; besin zehirlenmeleri, ishalleri hastalıklar ve birçok süregen hastalıklara yol açmaktadır. Endüstriyel etkinliklerin çoğu sağlık ve çevreyi tehdit etmektedir. Ayrıca; bazı endüstriler arasındaki giderek artan rekabet, güvenlik standartları ve çalışma koşullarında erozyona, işsizliğe ve işyerinde strese yol açmaktadır.

16. Su kaynakları, atıkların yok edilmesi ve sanitasyon koşulları, insan sağlığında çevresel açıdan belirleyicidir. Su kaynaklarının kısıtlılığı, birçok ülkede tarımsal ve endüstriyel üretimi azaltmakta, yoksulluk ve toprağın verimliliğinde azalmaya neden olmaktadır. Uygun nitelik ve nicelikte suyun olmaması, bulaşıcı hastalıkların yayılmasına neden olmaktadır. Gerçekte, dünya nüfusunun neredeyse yarısı yetersiz ve kontamine suyla bağımlı hastalıklardan etkilenmektedir.

17. Dünya ölçeğinde sağlık durumundaki ilerleme, birçok demografik ve epidemiyolojik değişikliğe neden olmuştur. Artan yaşam beklentisi, doğurganlığın azaltılması, bulaşıcı hastalıklarda azalma yeni tehlikelerin ortaya çıkmasıyla beraber gitmektedir. Nüfusun yaşlanmasıyla birlikte, bulaşıcı olmayan hastalıklarda artış görülmektedir ve bu da gelecekte sosyal güvenlik sistemlerinin üzerindeki baskıyı arttıracaktır. Birçok ülkede, orta-dönem demografik değişimin etkisi olarak genç nüfusta artış görülmektedir. Bu sürecin sağlık, eğitim ve iş alanlarındaki baskısı yıllarca devam edecektir.

18. Bulaşıcı hastalıkların etkisi genel olarak azalmakta iken, dünyanın yoksul bölgelerinde bu hastalıklar ve yoksullukla bağımlı diğer hastalıklar sağlık sorunları arasında en önde gelmektedirler. Çocuklarda malnütrisyonu azaltma süreci durmuştur ve geleceği belirsizdir. Birçok gelişmekte olan ülkede beş yaş altı çocukların en sık ölüm nedenleri önlenemeyen hastalıklardır. Mikroorganizmalarda evrimleşme nedeniyle, bulaşıcı hastalıklarla ilgili olarak geleceğe dönük öngörülerde bulunulamamaktadır. Bu evrimleşmeye, ilaçlara karşı direnç gelişmesi de dahildir. Yeni patojenlerin ortaya çıkması ve sarı humma

gibi eski hastalıkların tekrarlanması olası görünmektedir. Gelecek yüzyılda da yeni ve eski bulaşıcı hastalıkların sağlık üzerinde önemli etkileri olacağı açıktır.

19. Bulaşıcı olmayan hastalıklar toplum sağlığını etkileyen tüm hastalıklar içinde ağırlıklı bir yere sahiptir. Tütün kullanımı, çok yağlı besinlerin tüketilmesi ve diğer sağlığa zararlı davranışlar, 2020'lerde bulaşıcı olmayan hastalıkları en önemli ölüm, hastalık ve sakatlık nedeni yapacaktır. Tütün kullanımı 25 hastalık için risk faktörüdür ve sağlık üzerindeki etkileri iyi bilindiği halde, politikacılar tarafından şimdi olduğu gibi gelecekte de etkileri önemszenmeyecektir. Yaralanma ve şiddet de motorlu taşıtların artışı, kentleşme ve endüstrileşmenin sonucu olarak artacaktır.

Sağlık Sistemlerinin Yanıtı

20. Kalkınma politikalarının olumsuz sağlık sonuçları, demografik ve epidemiyolojik dönüşümlerle birleşir ve sağlık sistemlerinin savaşmak zorunda kaldığı hastalıklarda artışı ortaya çıkarır. Sağlık sektörü, sağlığa yatırımdaki politik isteksizliğin faturasını ödemektedir. Örneğin herkese su, sağlıklı koşullar ve yeterli beslenmenin sağlanamaması ciddi sağlık sorunlarına yol açmıştır.

21. İnsanların öncelikli gereksinimlerini karşılamak ve sağlık sistemlerinin etkinliğini arttırmak için somut girişimlerde bulunulmuştur. Ancak birçok sağlık sistemi HİS'in öngördüğü hedeflere ulaşamamışlardır. Birçok yerde, sağlığı korumak ve geliştirmek hala öncelikli değildir ve dolayısıyla yeterince kaynak ayrılmamaktadır. Halk Sağlığı hizmetleri genellikle yetersizdir. Sağlık sektöründe karar verenler, sağaltım hizmeti veren klinik tıbbi, koruyucu ve geliştirici halk sağlığı yaklaşımının önünde tutmaktadırlar. Sonuç olarak, azınlığın yararlandığı yüksek maliyetli sağaltım hizmetleri, çoğunluğun yararlanabileceği düşük maliyetli yaklaşımlara baskın çıkmaktadır. Engellilerin bakımına, yaşlı ve terminal dönem hastalıklarının bakımına çok az kaynak ayrılmaktadır. Bu süreçte varolan eğilimlere bakarak, sağlık hizmetlerinde eşitsizliğin artmasını ve toplumun sağlık gereksinimlerinin gözardı edilmesini bekleyebiliriz.

22. Uygun sağlık politikaları ve yönetim deneyiminin eksikliği, birçok ülkede sağlık reformlarının uygulanmasını engellemiştir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerini sağlamakta başarısız olunması, sağlık durumunu olumsuz etkilemiştir. Özel sağlık hizmetlerinin hızla artması, halk sağlığı hizmetleri üzerinde baskıları yaratmakta ve sağlıkta eşitsizliği arttırmaktadır.

Herkes İçin Sağlık'a Doğru

23. HİS, 1977'de tüm toplumlar için bir amaç olarak belirlenmişti. Birincil sağlık hizmetleri bu amaca ulaşmak için temel araçtı. HİS, 2000 yılına kadar tüm insanların toplumsal ve ekonomik yaşamlarını sağlıklı bir biçimde yaşayacak sağlık düzeyine erişmelerini hedefleyen evren-

sel bir görüştü. HİS çağrısı, toplumsal adalet için temel bir çağrıydı ve öyle de kaldı. Sağlıkta adalet sağlanamadı. Dahası, toplumsal ve ekonomik güvenliğe sahip kitlelerin sağlık kazanımları, henüz bu kazanımları elde edemeyenler için acil bir öncelik haline gelmiştir.

24. "Sağlık kültürü"nü oluşturulduğu ve sağlığın insan gelişiminde merkezi bir yere sahip olduğu bir dünyaya hızla geçiş, yaşamsaldır. Bu geçici yönlendirecek temel politikalar kesin olarak belirlenmeli ve herkes tarafından benimsenmelidir. Üç temel eylem gereklidir:

- HİS değerlerinin her yerde kabul edilmesini güvence altına almak,
- Sağlığı, kalkınma merkezi yapmak,
- Sürdürülebilir sağlık sistemleri geliştirmek.

25. Bu eylemler, toplumsal ve ekonomik gruplar arasındaki farklılıkları azaltmak için çok önemlidir. Bu üç eylem yerel, ülkesel, bölgesel ve küresel ölçekte uygulanmalıdır. Bunlar politik, toplumsal ve ekonomik politikalara sahip olmalı ve HİS'in gerçekleştirilmesi hedefini destekleyen tüm potansiyel güçleri kapsamalıdır. HİS'in bileşenleri şunlardır:

- Herkesin sağlık güvencesine ulaşması
- Küresel olarak sağlıkta eşitliğin sağlanması
- Sağlıklı yaşam beklentisinde artış
- Herkesin iyi nitelikte sağlık hizmeti alması
- Barış ve istikrarın geliştirilmesi

26. Sağlıkta yönetim sistemleri yerel, ulusal, bölgesel ve küresel katılımcıları içermektedir ve HİS'in gerçekleştirilmesindeki rollerini en iyi biçimde yerine getiren, sorumluluğu ve yetkiyi paylaşan herkese gerekli yardımları yapar.

3. EVRENSEL HİS DEĞERLER SİSTEMİNİN KABUL EDİLMESİ

27. Yirminci yüzyıl boyunca korunaksızlık, risk ve güvensizlik hakkında ve bunlarla nasıl baş edilebileceği hakkında pekçok şey öğrenildi. Yirmibirinci yüzyıl kazanılan bu deneyimin, herkesin yararına kullanıldığı bir dönem olmalıdır.

28. HİS değerler sistemi, insan haklarının yaşamın her alanına uygulanması temelinde yükselir; eşitlikçi stratejilerle gösterilen, toplumsal iyilik ve adaleti içeren etik değerler; bilgilendirilmiş bireysel seçime saygı; gizlilik; zarar vermeme ve halk sağlığının geliştirilmesi gibi.

Sağlık Güvencesinin Kazandırılması

29. Sağlık hakkı tüm insan haklarının merkezindedir ve bunun tanınması sağlık güvencesinin başarılması için

yaşamsal öneme sahiptir. Sağlık güvencesi, herkesin olası en yüksek fiziksel ve mental sağlık düzeyine erişebilmesini öngörür. Bu kavram, yeterli nicelikte ve iyi nitelikte besin elde etme hakkı, sağlıklı barınma koşullarına sahip olma hakkı, bilinen sağlık risklerinin denetlendiği ortamlarında çalışma hakkı ve eğitim ve sağlık hakkında bilgi alma hakkını içerir. Sağlık güvencesi kişinin tüm yaşam süresini kapsar. Sağlık güvencesi; bilinçli seçim yapabilmek, değişen risklere karşı korunabilmek ve kendilerini ve ailelerini sağlıklı tutabilmek için kişilerin güçlendirilmesini gerektirir.

30. HİS değerleri tüm sağlıksız koşulları hedefler, şiddete ve savaşa karşıdır, önlenebilir sağlık sorunlarına dikkat çeker, yoksulluk ve toplumsal dışlanma gibi nedenlerden kaynaklanan sıkıntıları hedefler. HİS değerlerinin uygulanması, küresel barış ve sağlık güvencesini getirecektir.

31. İnsan hakları ve eşitlik arasında temel bağlantılar vardır ve bunlar toplumsal adaletin üç temel ilkesi aracılığıyla düzenlenir:

- Herkes eşit değere sahiptir.
- Herkes saygı görme ve kişisel bağımsızlık hakkına sahiptir.
- Herkes temel gereksinimlerini karşılayabilme hakkına sahiptir.

Etik, Hakkaniyet ve Cinsiyet

32. Bir toplumdaki sağlık güvencesini etkileyen karar ve eylemler, doğaları gereği etiklerdir. HİS değerlerini yaşama geçirmek; daha fazla eşitlik ve daha iyi sağlık yaratabilmek için tüm karar ve politikaların sağlık güvencesi üzerindeki etkilerinin sorumluluğunu üstlenmek anlamına gelir.

33. Hakkaniyet gözetilen bir sağlık sistemi, uygun nitelikteki hizmetlere evrensel ulaşımı güvence altına alır. Hakkaniyet, en yoksul ve en sağlıksız toplum ve ülkelerdeki durumu değiştirmek için ülkelerarası teknik işbirliğinin temelini oluşturur.

34. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler etik normların sınırlarını zorlamakta ve bizi insan yapan kavramları tehdit etmektedir. Biyoteknoloji ve genetikteki gelişmeler ve bilgi ve iletişim sistemlerinin yaygınlaşması, sağlık için aynı anda hem tehditler hem de olanaklar oluşturmuştur. Eğer ilerlemeden herkesin pay alması gerekiyorsa, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri etik ilkeler yönlendirmelidir.

35. Sağlık politika ve stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasında bir cinsiyet perspektifinin olması yaşamsal öneme sahiptir. Böylesi bir perspektif, kadınların reproduktif rollerini gözönüne almanın ötesine geçer ve kadın ve erkeklerin toplumsal, kültürel ve davranışsal olarak belirlenmiş rolleri ve sorumluluklarının sonuçlarını ve biyolojik farklılıklarını dikkate alır. Cinsiyet perspektifini

içeren bir yaklaşım, hakkaniyetin geliştirilmesinin bir parçasıdır ve şunları içerir:

- Cinsiyet perspektifinin farkında olmak ve onu analiz etmek.
- Kadınların ve erkeklerin özel gereksinimlerini dikkate almak.
- Kadınların karar-verme mekanizmalarındaki katılımlarını arttırmak.
- Kadınların değerinin, saygınlığının ve kapasitesinin artırılması.

36. HİS'in insan hakları ve etik değerler temelleri sadece varolan yasal düzenlemelerle yaşama geçirilemez, özel yasal düzenlemeler de gerekir. Sağlık sektörünün HİS'i geliştirmek ve sürdürmek sorumluluğu vardır. Başarı, tüm sektörlerin -özel ve kamu- HİS'i insanlığın gelişiminde kilometre taşı olarak benimsemesine bağlıdır.

Sağlık Yönetim Sistemi

37. Sağlık yönetim sistemi, sağlık ve insan haklarını toplumsal olarak geliştirmeli, hastalıklardan korumalı ve sağlıksızlığı bugünkü ve gelecek kuşaklar için azaltmalıdır. Böyle bir sistem içinde tarafların rolleri ve sorumlulukları belli olmalı ve karşılıklı saygı, güven ve bağlılıkla çalışmalıdır.

38. Ulusal düzeyde hükümet HİS'in tüm düzeylerde benimsenmesinden ve sağlık güvencesinin oluşturulmasından sorumludur. Devlet kamuoyuna karşı sorumluluğunu, sağlık sistemini HİS'in üç temel eylemini destekleyen eylem ve politikalar çerçevesinde yönlendirecek ve destekleyerek yerine getirir.

39. Devlet tarafından oluşturulmuş çerçeve, kişilerin HİS'i desteklerken üzerlerine alacakları sorumlulukların derecesini belirler. Kalkınmada tüm kamu sektörünün ve sivil toplumun katılımını sağlayan insan-merkezli bir bakış açısı geliştirilmelidir. Böyle bir yaklaşım kamu ve özel sektör arasındaki ayrımın belirsizleşmesi demektir ve yeni ve daha esnek yönetim araçlarının geliştirilmesini gerektirir. Bu değişimin sonucu olarak devlet, sadece sağlık hizmetlerini sağlayıcı ve finanse edici olmaktan çıkarak HİS değerler sisteminin işlevsel olması ve herkes tarafından desteklenmesini de sağlar, sağlık kalkınma için merkezi hale gelir ve sürdürülebilir sağlık sistemleri geliştirilir.

40. Yerel hükümetlerin ve belediyelerin rolü, kentleşmenin yarattığı sorunları çözmek ve olanaklardan yararlanmak amacıyla yönelik olarak değişmektedir. Hükümetler sağlığın korunması ve geliştirilmesi için, kentleşmenin getirdiği sorunların çözümünde yerel yönetimlere destek vermelidirler. Sağlıkta desantralizasyon, yerel gereksinimlerin öncelik kazanmasına olanak tanır.

41. DSÖ, HİS'in yaşama geçirilmesinde ve yönlendiril-

mesinde çok önemli bir yere sahiptir. DSÖ;

- Sağlığı savunacak,
- Küresel olarak sağlıkta eşitliği geliştirecek,
- Sürekli olarak dünya ölçeğinde sağlığı değerlendirecek,
- Sağlığa zararlı politikalar ve işlemleri belirleyecek,
- Sağlık için küresel stratejiler uygulayacaktır.

42. DSÖ, sağlık durumunu koruyan ve geliştiren evrensel etik ilkelerle çalışacaktır. HİS sistemini desteklemenin yanısıra DSÖ ve üyeleri, kalkınmanın sağlığı kötü yönde etkilemesini önleyecek yeni mekanizmalar ve denetleme alanları yaratır, sağlık durumunun kötü yönde etkilendiği durumlarda ekonomik ve politik yaptırımlar uygulamaya çalışır.

43. Küresel olarak karşılıklı bağımlılık arttıkça, kimi hukuki olarak bağlayıcı olan küresel etik ve bilimsel normların ve standartların oluşturulması gerekmektedir. DSÖ, üyeleri ile birlikte küresel sağlığı geliştirmek için uluslararası araçlar tanımlar ve onların uygulanışını izler. Güçlü bir küresel yönetim sistem, varolan uluslararası sözleşmelerin ve hukuki olarak bağlayıcı antlaşmaların tam olarak uygulanmasını sağlayacaktır. Bunlara: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Uluslararası Ekonomik ve Sosyal Haklar Sözleşmesi (1966), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) ve Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı da dahildir. Sağlık, bu anlaşmaların uygulanıp uygulanmadığını izlemek için bir turnosal kağıdı görevi görecektir. Dahası; 1990 yılındaki BM konferanslarında geliştirilen sağlık hedefleri, gelecek uygulama stratejilerine katkıda bulunacak ve hedefler için eyleme geçilmesini sağlayacaktır.

44. Bölgesel düzeyde ekonomik, politik ve kalkınma işbirliklerinin oluşturulması, ikili ve çoklu organların yaratılması, bölgesel sağlık yönetimi açısından yeni olanaklar ortaya çıkaracaktır. Potikaların ve eylemlerin sağlık için en yararlı olabilecekleri düzeyde (ulusal, bölgesel vs.) uygulanması önemlidir.

4. SAĞLIK GELİŞİMİN MERKEZİNDEDİR

45. Kalkınma, tüm toplumun yaşam koşullarında ve yaşam kalitesinde ilerleme anlamına gelir. Kalkınmanın amacı, insanların ekonomik olarak üretken ve toplumsal olarak doyum veren bir yaşam sürmelerini sağlamaktır. Fiziksel, ruhsal ve toplumsal olarak sağlık ve aynı zamanda hastalığın yokluğu tüm insan etkinliğinin temelini oluşturur. Uygun bir sağlık düzeyi ile bireyler, aileler ve toplumlar yaşamın diğer alanlarından yararlanabilirler.

46. İnsanların sağlığı, özellikle de en kolay etkilenen grupların sağlığı, kalkınma politikalarının başarı göstergelerinden biridir. Ekonomik ve toplumsal statü, cinsiyet ve ırk açısından karşılaştırılmalı olarak incelendiğinde sağlık göstergeleri farklı toplumsal gruplar

arasındaki değişiklikleri gösterir. Sağlık yaşam koşullarını yansıtır, eşitsizliği gösterir; böylece toplumsal sorunlar için bir erken uyarı görevi görür. Bu nedenlerle sağlık kalkınma programının en önünde gelmelidir.

47. Sağlıksızlığın en uç durumunun yoksullukla özdeşleşmesi, yoksullukla savaşımın kalkınmanın en öncelikli hedefi olmasını gerektirmektedir. Ekonomik politikaların sağlıksızlığa yol açmasını ve sağlık güvencesini yok etmesini önlemek için, bunlar sürekli olarak denetlenmeli ve düzeltilmelidir. Sağlığın kalkınma planlarına eklenilebilmesini sağlamak için hem kamusal hem de özel sektörde sağlığı koruyucu ve geliştirici politikalar üretilmelidir. Sağlığı geliştirmek ve çevreyi korumak arasındaki bağ dikkate alınmalıdır.

Yoksullukla Savaşmak

48. Eğer varolan yoksul insanların ve toplumların birkaç on yıl sonra yoksulluktan kurtulması isteniyorsa; sağlığın ve eğitimin uluslararası olarak desteklenmesi, devletin bu alanda güçlendirilmesi, hızlandırılmış insan gelişimi ve ekonomik büyüme gereklidir. Entegre olmuş uzun vadeli kalkınma stratejileri ile borç azaltımını ve kredi arttırmayı kapsayan yaklaşımlar, yoksullukla sağlıksızlık arasındaki kısır döngüyü kırmak için gereklidir. Eşitliği arttıran ekonomik politikalar, yoksulluğu ve sağlık hizmetlerinin dağılımındaki eşitsizliği azaltacaktır. Ayrıca insanların uzun dönemde sağlığı, işsizliğin azaltılmasına bağlıdır.

49. Özellikle kız çocuklarının eğitimi ve basit halk sağlığı altyapısının sağlanması, yoksulluk-hastalık döngüsünün kırılmasına yardım edecek, bebek ölüm hızını düşürecek ve doğurganlığı azaltacaktır. Özellikle çocuk sağlığı ve beslenme hizmetlerinin sağlanması tüm toplum üzerinde kalıcı olumlu etkiler yaratabilmektedir. Yoksulların sağlık hizmetlerine kolaylıkla ulaşabilmesi -evlerine ulaştırılması da dahil olmak üzere- gelecekteki yoksulluğu azaltma programlarının vazgeçilmez bir parçası olacaktır.

50. Sağlık, tarım, ticaret, finans, besin ve beslenme, eğitim ve endüstri sektörleri arasında güçlü bir işbirliği, yoksulluğun azaltılmasında rol oynayacaktır. Ekonomik kriz dönemlerinde sağlık ve eğitim hizmetleri sürdürülmelidir. Besinlerin sağlıklı olması; yoksullukla savaşımın sıkı sıkıya bağlıdır ve nüfus artışı, enerji kullanımı, diyet biçimi, toprak kullanımı, tarım uygulamaları ve yiyecek fiyatlarında değişiklik gerektirir.

51. Büyük coğrafi bölgelerde ya da özel, daha dar yerleşimlerde uygulanan sağlık programları, bir ya da birkaç önemli hastalığın yoksullukla özdeşleştiği yerlerde çok etkili olabilir. Batı Afrika'da onchocerciasis'in denetimi, büyük alanların tarımsal gelişmeye açılmasını sağlamıştır. Benzer biçimde pek çok bölgede sıtma ve diğer bulaşıcı hastalıkların denetim altına alınması, yiyecek ve tahıl üretimine önemli katkı sağlamıştır. Okullarda uygulanan

beslenme ve parazitlerin temizlenmesi programları da zihinsel yetilerde anlamlı kazanımlar sağlamıştır.

Tüm Ortamlarda ve Sektörlerde Sağlığı Geliştirmek

52. Tüm ortamlarda "sağlık kültürü" yaratmak, toplumsal bir sorumluluktur. Eşgüdüm ve dayanışmayla aileler ve toplumlar kendi sağlıklarını geliştirecek biçimde davranabilirler. Sağlıklı seçimler yapabilmek, kendileri ve ailelerinin sağlığını koruyabilmek için insanlar eğitilme güçlendirilmelidirler. İnsanların yaşadığı, çalıştığı, beslendiği, öğrendiği, dinlendiği, eğlendiği ve sağlık hizmeti aldığı ortamlar sağlığın geliştirilmesi için değişik olanaklar sağlar. Gençleri şiddet ve uyuşturucudan korumak, güvenli çalışma koşulları sağlamak, sağlıklı besinler ve çevre koşulları sağlamak ve öğrenme, sağlık ve kişisel gelişimi destekleyen bir okul ortamı yaratmak için eyleme geçmek gerekmektedir.

53. İnteraktif yöntemleri de içeren iletişim teknolojileri ve medya, sağlığın korunması ve geliştirilmesinde çok önemli araçlardır. Her toplum ve her eve ulaşabilen sağlık danışmanlığı ve eğlence, en uzaktaki ailelerin bile en iyi ve uygulanabilir bilgiden yararlanmalarını sağlayabilir. Medya; sağlığı koruma ve geliştirmede daha büyük bir rol oynaması ve böylece kamuoyunun sağlığa bakış açısının geliştirilmesi ve sağlığın önemli bir konu başlığı olabilmesi için desteklenmelidir.

54. Hükümetlerin içinde tarım, barınma, enerji, su ve sanitasyon, çalışma, ulaşım, ticaret, maliye, eğitim, çevre, adalet ve dış ilişkiler sektörlerinden sağlığı etkileyen kararlar alan farklı yetkililer vardır. Tüm sektörlerin politikaları -sağlıkla dolaylı ve dolaysız ilgili- sağlığı koruma ve geliştirme yönünde biçimlendirmelidirler. Ekonomi politikaları sağlık kazanımları ve onların topluma dağıtımı üzerinde büyük bir etki potansiyeline sahiptirler. Sağlığa zararlı ürünlerin üretim ve tüketimini azaltmayı, sağlıklı besin tüketimi ve sağlıklı yaşam biçimlerini yaygınlaştırmayı hedefleyen mali politikalar, hükümetler tarafından desteklenmelidir. Bu politikalar uygun yasalar ve sağlık eğitim programlarıyla birleştirildiğinde, özellikle bulaşıcı olmayan hastalıkların ve travmaların azaltılmasında uzun süreli ve kalıcı olumlu etkiler sağlanacaktır.

55. Tarımsal politikalar; sulama projelerinde özel hastalıklardan korunma ölçütlerini içermeli, toksik kimyasalların kullanımını azaltmak için pestisid kullanımını düzenlemeli, insanların kırsal alanda yerleşmesini cesaretlendiren toprak kullanımı modelleri oluşturmalı, sağlığa zararlı ürünlerin üretilmesini azaltmalı ve güvenli ve sağlıklı besinler üretilmesini sağlamalıdır. Sağlığa zarar vermeyen bir enerji politikası, daha temiz enerji kaynaklarının kullanımını destekler ve hızlandırır, üretim sırasında daha az zararlı ve toksik madde oluşumunu sağlar, daha temiz ve etkili enerji aktarımına yönelir ve enerji kaybının azaltıldığı binalar oluşturulmasına çalışır. Bu biçimdeki politikaların toplam sonucu çok değerli olacaktır ve sağlığın kısa dönemli sektörel veya ekonomik kazançlara kurban

edilmemesini sağlayacaktır.

Sürdürülebilir Kalkınma Planları Sağlığında İçerilmelidir

56. Sağlık güvencesi, toplumsal ve çevresel süreklilikle kaçınılmaz olarak bağlantılıdır. Kalkınmanın sürdürülebilir olması, şimdiki ve gelecekteki nesiller için yararlı olmasıyla olasıdır. Sağlığın kalkınmanın merkezinde olması, sağlığın kalkınma planlarında önemli bir yere sahip olması demektir. Bu da, sağlık güvencesinin eşit dağılımının sağlanmasıyla elde edilebilir. Sağlık sektörü; sağlık ve diğer sektörler arasındaki bağlantıların açık bir biçimde tanımlanmasında, kalkınma etkinliklerinin sağlığa etkilerinin ölçülmesinde ve HİS'i desteklemek için uygun politikalar geliştirilmesi ve eylemlerde bulunulmasında önemli bir role sahiptir.

57. Yenilenemeyen kaynaklar tehlikeli olacak biçimde ileri derecede sömürülmüştür ve doğal kaynaklar sürekliliği olmayan bir temele dayanarak tüketilmektedir. Bu saptama sürdürülebilir kalkınma politikalarını, sağlığı ve dünyanın ekosistemini korumaya yönelmektedir. Çevresel bozulmayı önleyen önlemler, gelecek kuşakların sağlığı açısından önemlidir.

58. Çevresel değişimlerin sağlıkla ilgili sonuçları; hem çevresel gelişme, hem sağlık koruması için dürtüleri oluşturmaya yönelik olarak sürekli kalkınmaya gereksinimi olan değerlendirme sistemleriyle bütünleştirilmelidir. Çevresel değerlendirmeye sağlık göstergelerinin katılması, sağlık ve çevreyi biraraya getirmeyi sağlayacaktır. Eğer gelecekteki tehlikeleri önceden sezebilir ve zamanında önlem alabilirsek; kimyasalların ozon tabakası üzerindeki etkileri, düşük dozlu radyasyon ve besin kaynağı olan bitki ve hayvanların genetik manüplasyonunun uzun süreli etkilerini anlamaya başlamamız çok önemli olacaktır.

Yönetimlerin Sağlığı Güvence Altına Alması, Kalkınma İçin Yaşamsaldır

59. Ulusal hükümetler, kamusal politakanın tüm yönleri geliştirildiğinde sağlığın apaçık olarak dikkate alınmasını sağlamakla yükümlüdürler ve sağlık sektörü bunu kolaylaştırmak için birincil sorumluluğa sahiptir. Sağlık politikası geliştirildiğinde ve hükümetçe en yüksek düzeyde desteklendiğinde, bu politakanın etkileri sağlığa uygun bir yaklaşımı yansıtır. Sivil toplumun katılımı -özellikle hükümet dışı kuruluşların- sağlığın ulusal yönetiminde devletin yaptıklarından daha çok sorumlu olmalarını getirecektir.

60. Devlet, resmi ortaklıkların oluşturulması ve toplum-tabanlı resmi olmayan oluşumların güçlendirilmesi yoluyla sağlığın tarafları için teşvik edici bir rol oynamalıdır. Bunun için, resmi ortaklıkların kurulması ve çeşitli ortamlardaki toplum-tabanlı, sivil ağların güçlendirilmesi gerekmektedir. Böylesi işbirlikleri, sağlığı destekle-

yici çevreleri geliştirmek için sivil toplumun tüm enerjisi ve canlılığı üzerine yapılandırılabilir. Sivil ağlar, -ki genellikle hızlı kentleşme ve göçün yaşandığı alanlarda, mülteci topluluklarında ve savaş-sonrası durumlarda genellikle yoktur- çok önemlidir. Yerel yönetim sistemi içinde kültür, spor, din ve kadın gruplarının kurulması, toplumsal birleşme ve sağlığı geliştirecek bir toplumsal çevre sağlayacaktır.

61. Hükümetlerin kendi uluslararası ilişkilerini daha geniş bir yelpazede ele alma gereksinimleri nedeniyle oluşturulan dış politikalarda, dünya barışına olan katkısı vurgulanarak uluslararası sağlık güvenliğine daha fazla önem verilmelidir. Uluslararası ilişkilerin daha geniş bir biçimde ele alınması gereksinimi karşısında, hükümetler gelecekteki politikalarında uluslararası sağlık güvenliğine daha çok önem vermelidir ve verilen bu önemin barış için ne kadar önemli olduğuna inanmalıdır. Politikalar, insan güvenliğine karşı olan tehditlere -insan hakları ihlalleri, hastalıkların ülkelerarası tehditleri, sağlığa zararlı ürünlerin ticareti, çevre sorunları, küresel eşitsizlikler, göç ve nüfus artışı- yönelik olmalıdır. Ülkeler tek başına hareket etmekten kaçınmalı ve insanlığın güvencesi için işbirliği yapmalıdır.

62. Sağlıkta bütünüyle bir etkiye sahip olan politika ve eylem türlerine sürekli özen gösterilmesi ve değerlendirmesi, sağlık için küresel eylemin başlangıç noktasıdır. Bu açıdan DSÖ'nün rolü çok önemlidir. Ulusal hükümetlerin kendilerini içinde buldukları farklı durumların karmaşıklığı, DSÖ'nün kalkınma sürecinde farklı sağlık senaryolarının sonuçlarını değerlendireceği ve böylece hem kamu hem de özel sektör için stratejik planlama girişimlerine kılavuzluk edeceği anlamına gelir.

63. DSÖ, daha iyi sağlık için çalışan tüm örgütleri güçlendirmek için liderlik edecektir. Sağlık üzerinde etkileri olan uluslararası ve hükümetlerarası kurumlar arasında politika düzenlenmesini ve ülkelerde sağlık için kapasite yaratan, politika üreten ve kaynakları seferber eden yaklaşımların entegre edilmesini sağlayacaktır. Bu işbirliği sonucunda birçok sektörde; ekonomi, ticaret ve HİS değerler sistemini güçlendirecek toplumsal politikalar ve programlar geliştirecek olan küresel bir eylem çerçevesi çizilmiş olacaktır. Ayrıca durumu sürekli olarak izleyecek ve sağlığı geliştirmek için gerekirse yasal bağlayıcılığı olan uluslararası anlaşmaları kullanacaktır.

5. SÜRDÜRÜLEBİLİR SAĞLIK SİSTEMLERİ

64. İnsanların yaşamları boyunca sağlıkla ilgili ve toplumsal gereksinimlerine yanıt verebilecek, halk sağlığı hizmetlerini de içeren örgütlü sağlık sistemlerine gereksinim vardır. Her ulusal ve yerel sistem, sağlığı geliştirmesi ve hastalıklardan korunmaya önem vererek kamuoyuna kendi sağlıklarını geliştirmek konusunda taahhütte bulunmalıdır. Geleceğin sağlık sistemleri hızla değişebilir ve sürekli olarak şu baskılara yanıt verebilmelidir:

- Demografik ve ekonomik değişim

- Hastalıkların epidemiyolojik değişimi
- Sağlık hizmetlerini kullananların nitelik ve karar-verme sürecine katılım beklentileri
- Bilim ve teknolojiye kökten değişimler

Sürdürülebilir sağlık sistemleri halkın taleplerini dikkate alacak ve toplum sağlığını geliştirmekle ilgilenecektir.

65. Sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğinin toplumsal, politik, finansal, teknik ve yönetsel boyutları vardır. Toplumsal sürekliliğe dikkat edilmelidir; bu, sağlığın günlük toplumsal yaşamla bütünleşmesiyle, toplum desteğinin gelişimiyle, insanların kendi sağlıkları, ailelerinin ve toplumun sağlığının sürdürülmesi ve iyileştirilmesindeki katılımını maksimize etmekle ve yoksulların sağlık hizmetlerinden yararlanımını arttırmakla başarılabilir. Sağlık için sürekli politik destek ve hükümet sorumluluğu, kalkınma gündeminin zirvesinde sağlığın yer alması aracılığıyla ifade bulacaktır. İyi yönetim uygulamalarının yürütülmesi ve teknik süreklilik; düzenli, geniş kapsamlı ve sürekli insan kaynakları gelişimi ve kapasite oluşumu aracılığıyla olanaklı olacaktır.

66. Sağlığın yaratılması evden başlar ve birçok etken tarafından desteklenir veya tehdit edilir. Bilgilendirilmiş birey, aile ve toplum katılımı, sağlıkta gerçekleştirilebilecek ilerlemeler için en iyi güvencedir. Sağlık sistemleri, bireylerin ve ailelerin desteğine gereksinim duyarlar ve etkinliklerini, ulaşılabilir sağlık hizmetleri ve sağlıklı yaşam desteği için bilgi edinilmesiyle ve toplum sağlığını geliştiren ve sürdüren işlevlerin sağlanmasıyla yerine getirirler.

67. Sürdürülebilir bir sağlık sistemi, politika üretiminde aktif toplum katılımını sağlar ve işgücünün gereksinimlerine duyarlı olan ve nitelik ve çevresel yönetime öncelik veren bir sağlık sistemine önem verir. Toplumsal olarak duyarlı bir sağlık sistemi; farklı grupların sosyokültürel ve ruhsal gereksinimlerini, farklı sağlık ve iyileştirme anlayışlarını ve bu farklı anlayışların birbirlerini zenginleştirdiklerini gözönünde bulundurur. Toplumun tüm kaynakları düşünüldüğünde, sağlık sistemleri gelecekte şefkat ve etkinliği birleştirmelidir. Geleceğin sağlık sistemleri, sadece yaşamı uzatmaya ve sağlığı geliştirmeye odaklanmamalı, acı ve sıkıntıyı dindirmeli ve huzurlu bir ölüm sağlamalıdır.

68. Sürdürülebilir sağlık sistemlerinin yönetimi; devlet enstitüleri, sivil toplum örgütleri, özel sektör, bireyler ve akademik araştırma topluluğuyla ortak çalışmalıdır. Devletin rolü, tüm insanlar için olası en yüksek sağlık düzeyine erişmekte eşitliği sağlamak için şu işlevleri yerine getirmektir:

- Sürdürülebilir sağlık sistemlerinin yönetilmesi
- Sürekli izlem ve değerlendirme
- Yaşam boyunca sağlık hizmetlerinin elde edilebilir olması

- Hastalıklardan korunma ve denetim
- Bilim ve teknoloji kullanımının artırılması
- Sağlık için insan kaynakları sağlamak

Sürdürülebilir Sağlık Sistemlerinin Yönlendirilmesi

69. İnsanlar gereksinimlerini karşılayacak bir sağlık sisteminin geliştirilmesi için devlete güvenirlir. Sağlık sektörü bu açıdan; insanların gereksinimlerini yansıtan politikaların ve önceliklerin geliştirilmesiyle, standart ve normların oluşturulmasıyla, destekleyici yasalar ve düzenlemelerin benimsenmesiyle lider bir rol üstlenir. Ulusal yasalar sağlık için toplumsal eylemlerin temellerini düzenler, ekonomik yan etkilerden korur ve hükümetin bağlantılarını ve beklentilerini tanımlar.

70. Sağlığı geliştirici yasal düzenlemeler, besinlerin sağlıklı olmasını güvenceye alır, tütün reklamlarını yasalar, alkollü içki reklamları ve silah satın almayı sınırlar ve tüketicileri korur. Çevre sağlığı yasaları, insanları birçok zararlı ürüne sunuk kalmaktan koruyabilir. Yasal düzenlemeler, şiddet ve yaralanmaları denetim altına almak, sağlık hizmetlerinin sunumunda ve bilimsel araştırmalarda etik ilkelerin uygulanmasını sağlamak, özel sağlık sektörünün sağlık hizmetlerini düzenli olarak denetlemek ve ilaç emniyetini sağlamak içindir. Küreselleşme ve ekonominin özelleşmesiyle birlikte, bu çeşit yasalara olan gereksinim giderek artmaktadır. Bu yaklaşımların başarısı, politik katılım, halk desteği ve etkin yaptırımlara bağlı olacaktır.

Sürekli İzlem ve Değerlendirme

71. Sürdürülebilir bir sağlık sisteminin belirgin özelliği, sürekli izlem ve değerlendirme yapmasıdır. Küresel, bölgesel, ulusal ve yerel izlem, değerlendirme ve erken uyarı sistemleri, yaklaşan tehlikeleri önceden görecektir, kamuyu uyaracak ve gerekli önlemlerin alınmasını sağlayacaktır. Yerel oluşumlar, ulusal örgütler ve DSÖ arasındaki gelişmiş bilişim ve iletişim teknolojileriyle sağlanan bağlar, daha geniş bir sağlık güvenliği sağlayacaktır.

72. İzlem, en azından şu alanlarda yapılmalıdır: İnsan hakları ihlalleriyle bağlantılı sağlık sonuçları, sağlık durumu ve eğilimleri (doğum ve ölüm hızlarını içermeli), uluslararası normlar, standartlar ve düzenlemelerin uygulanması, sağlıkta eşitlik, sağlık sisteminin temel işlevlerinin etkinliği.

73. Ulusal ve yerel sağlık sistemleri, etkin, eşitlikçi ve nitelikli bir sağlık sisteminin geliştirilmesi için gereklidir. Ulusal ve yerel izlem, değerlendirme ve erken uyarı sistemleri, sağlık sistemini değerlendirecek ve böylece kaynakları en iyi biçimde kullanacak olan yöneticilerin ve halkın zamanında bilgi edinmelerini sağlar.

74. DSÖ'nün rolü, ülkelerarası tehlikelere karşı küresel izlem ve değerlendirme sistemleri geliştirerek önceden önlem alınmasını sağlamaktır. Şu anda bulaşıcı hastalıklar

ve açlık için varolan erken uyarı sistemleri, diğer sağlık tehditlerini de içermelidir. Örneğin, sağlığa zararlı ürünlerin yasal ve kaçak ticaretinin izlenmesi, ülkelerin uygun önlemleri almasını sağlayacaktır.

75. DSÖ, özellikle insan hakları ihlallerinin sağlık sonuçları, sağlıkta küresel eşitliğin sağlanması, yeni sağlık sorunları, sağlığı koruyacak ve geliştirecek uluslararası anlaşmaların uygulanmasını izleyecektir. Yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyleri ve her düzeydeki ilgili örgütleri birleştiren bir izlem sistemi, yerel ortamlardaki sağlık veya insan hakları tehditleri hakkındaki sesleri hızla ve küresel olarak yükseltecek ve ortak eylem yapılmasını sağlayacaktır.

Yaşam Boyunca Sağlık Hizmetlerinin Elde Edilebilir Olması

76. Tüm yaşam boyunca sağlık hizmeti yaklaşımı, bireylerin ve çocuklarının sağlıkları üzerinde olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. Bu yaklaşım, hastalıklardan korunarak yaşamın uzatılmasını öngörür.

77. Erken tanı ve korunmanın, ilerideki yaşam dönemlerinin sağlık düzeyini arttırdığı birçok örnek vardır. Böylesi durumlar zamanında belirlenip sağaltılmazsa, sonraki yıllarda yaşamı tehdit edebilirler. Bu yaklaşım sakatlıkların en düşük düzeye indirilmesini ve yüksek bir yaşam kalitesini getirir.

78. Bireyler yaşamları boyunca, gereksinimlerine uygun biçimde düzenlenmiş bir sağlık sistemine ulaşabilmelidirler. Sistem; toplum-tabanlı, yerel önceliklere yanıt veren, nitelikli, koruyucu, geliştirici, sağaltıcı ve esenlendirici bileşenleri olan, sürekli olarak elde edilebilen, tüm toplumsal ve çevresel hizmetlerle bağlantılı ve geniş bir sevk sistemiyle bütünleşmiş olmalıdır.

79. Yirmi birinci yüzyılda sağlık hizmetleri, yirminci yüzyıldakinden farklı olacaktır. Örneğin iletişim teknolojilerinin kullanımı sayesinde, daha çeşitli ve özel hizmetler verilebilecektir. Hastaneler giderek artan oranda ayaktan hasta bakan, teknoloji ağırlıklı, sağaltım ve tanı merkezlerine dönüşecektir. Uzun-dönemli bakım, daha çok toplumun içinde, enstitülerde, ev-tabanlı hizmetlerde sağlanacaktır; bu ise toplum dayanışmasını ve aileler içinde kuşakların birbirine desteğini gerektirecektir.

80. Tüm yaşam boyunca sağlık hizmeti kent ve köylerdeki yerel topluluklar tarafından ulaşılabilir olmalıdır. Bu yaklaşım; tanı, sağaltım ve esenlendirme niteliğine önem veren bir sağlık sistemiyle birlikte işlemelidir. Yerel sağlık hizmetleri, temel ilaçları ve toplumun gereksindiği diğer hizmetleri sağlamalı, elektronik olarak iletişim olanakları olmalı ve sürekli olarak sevk hizmeti verebilmelidir. Yerel sağlık hizmetleri ve devlet arasındaki ilişkiler otorite, sorumluluk ve girişimciliğe göre tanımlanacaktır. Bu alanların üçünde de yerel hizmetlere maksimum

özgürlük verilmelidir. Sağlık hizmetleri, toplumsal hizmetler -okul sağlığı ve işçi sağlığı programları da dahil- ve çevresel hizmetler arasında yakın bir entegrasyon oluşmalıdır.

Hastalıklardan Korunma ve Denetim

81. Yaşam boyunca hastalıklardan korunma yaklaşımı hem bireylere hem de toplumlara yararlar sağlar. Bireyler için hastalıklardan korunma ve erken tanı, yaşam boyunca sağlık hizmetinin önemli bir parçasıdır. Toplum-tabanlı korunma hizmetleri herkesin yararına: Uygulamanın başarılı olması için bireysel katılıma çok az gerek vardır. Bu tür hizmetlerin sürdürülmesi ve genişletilmesi, gerektiğinde, yerel yönetimler için öncelikli olmalıdır.

82. Çalışma ortamında korunma hizmetleri, işçilerin sağlıklarını geliştirmede önemli bir yere sahiptir. Şu anki korunma önlemleri, yetişkinleri etkileyebilecek tüm korunabilir etkenleri kapsayacak biçimde genişletilmelidir.

83. Bazı hastalıklar dünya ölçeğinde öneme sahiptir ve DSÖ ile işbirliği yapılması gerekir. Bazı durumlarda küresel eradikasyon veya eliminasyon uygulanabilir. Bir hastalık ya da ortamı eradike veya elimine etme kararı küresel bir anlaşma ve eylem gerektirir ve ancak olası yararlarının belirlenmesinden sonra alınmalıdır. Gelecek yüzyılın ilk çeyreğinde HIV enfeksiyonu, sıtma, tüberküloz, tütüne bağlı hastalıklar, travma ve şiddete bağlı yaralanmalar çok daha önem kazanacaktır. Bu hastalıkların kontrolü için dünya ölçeğinde yaklaşımlar geliştirilecek ve araştırmalar desteklenecektir. Ancak yoksul ülkeler ve toplumlar için çocukluk çağı bulaşıcı hastalıkları, anne ölümleri ve beslenme bozukluğu öncelikli sağlık sorunu olmaya devam edeceğinden, DSÖ ülkeleri ve "kalkınma kuruluşlarını" (development agencies, ç.n.) yoksullar arasında korunabilir hastalıkların yüksek olduğu bu ülkelere yatırım yapmaya çalışacaktır.

Bilim ve Teknoloji Kullanımının Arttırılması

84. Bilim ve teknolojiye ilerlemeler, geçmişte sağlığa yönelik önemli kazanımlar sağlamıştır. Bilimsel ilerleme, olasılıkla yirmibirinci yüzyılda daha büyük yararlar sağlayacaktır. Uluslararası bilimsel ve akademik toplulukla yakın işbirliği kuran DSÖ; temel ve uygulamalı sağlık sistemleri araştırmalarının geliştirileceği bir ortam için destek sağlayacak ve sağlığa yarar getirecek buluşları teşvik edecektir.

85. Önümüzdeki birkaç on yılda çeşitli alanlardaki hızlı ilerlemeler, yoksul ülkelerin varolan teknolojik gelişimlere ulaşmalarına ve diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanmalarına izin vermelidir. Gelecekteki iletişim ve bilişim sistemleri, örneğin en uzaktaki araştırmacıların dahi ilerleme sürecine tam olarak katılmalarını sağlayabilecektir. DSÖ, yetersiz kaynaklara sahip olan araştırmacıların küresel girişimlerin dışında kalmamaları için iletişim teknolojilerini kullanacaktır. Küresel bir ağ geliştirilmesi, yerel araştır-

macıların bilgiye ulaşma ve paylaşımlarını sağlayacaktır. Ulusal araştırma kapasitesi, tüm ülkelerde geliştirilecek ve güçlendirecektir.

86. Dünya ölçeğindeki araştırma öncelikleri, küresel sağlık için önemli alanlara yöneltilenektir. Bu araştırmalar;

- Sağlık politikalarını bilgilendirmeli ve sağlıkta eşitliği arttırmalıdır.
- Sağlığı geliştirici toplumsal, çevresel ve sektörel politikalar ve eylemler tanımlarlar.
- Sürdürülebilir sağlık sistemlerine ulaştırmalıdır.
- Çocukluk çağı hastalıkları, malnütrisyon, maternal ve perinatal mortaliteyi azaltmayı hızlandırır.
- Sürekli değişen bulaşıcı hastalıklara yönelir.
- Bulaşıcı olmayan hastalıklar ve yaşlanmanın getirdiği sağlık sorunlarına etkin koruyucu, geliştirici ve sağaltıcı yaklaşımlar tanımlar.
- Şiddet ve yaralanmaların kontrolüne yönelir.

87. Bilim ve teknoloji, kullanıcı ve bilim adamı, özel ve kamu sektörü arasındaki yakın ortaklıklar, sağlığı dünya çapında geliştirme şansını arttıracaktır. Sağlık teknolojilerinin kapsamı; genetik mühendislik, biyolojikler (biologicals, ç.n.) farmasötikler ve tıbbi aygıtlar gibi sağlığa dolaysız yarar sağlamaktan, iletişim, bilişim teknolojileri, çevreyi koruyucu aygıtlar ve besinlerin güvenli hazırlanması ve saklanması teknolojileri gibi sağlık sistemi işlev desteğine dek uzanır. DSÖ sağlıkta yeni teknolojilerin değerlendirilmesini teşvik edecektir.

88. DSÖ; bilgiyi yayarak, teknoloji gelişimini destekleyerek, eğitim ve insan kaynaklarına yatırım yaparak, tüm ülkeler arasında ve özel sektörle uygun ortaklıklar oluşturarak ve sağlık için temel bir teknoloji listesi geliştirerek varolan teknolojilerin daha etkin kullanımını sağlamaya çalışacaktır. Teknoloji kullanımına; sadece elde edilebilirliğe göre değil, sağlık gereksinimi, yaşam kalitesi, hastalığın önemi ve insidansındaki değişim öngörüsüne göre karar verilecektir.

Sağlık İçin İnsan Kaynakları Sağlamak

89. İyi eğitilmiş ve motive edilmiş insangücü, sağlık sistemlerinin işleme için yaşamsaldır. Eğitim kurumlarına devlet, DSÖ ve onların ortakları tarafından verilecek destek, sağlık için sürekli ve geniş kapsamlı kapasite oluşumu gereksinimine yanıt verebilmelidir. Yirmibirinci yüzyılın sağlık insangücü, nitelikli hizmet sunmalı ve HIS değerlerini günlük çalışma yaşamlarında geliştirmelidirler. Sağlık kültürüne sahip olmalı, işlerinde insan hakları, etik ve cinsiyet duyarlılığına önem vermelidirler. Bu olgu tüm halk sağlığı çalışanları ve toplumda giderek artan, evde bakım hizmeti sağlayanları da kapsar.

90. Sağlığın kalkınmanın temeli haline gelmesini

sağlamak için; varolan gelişimsel, çevresel, toplumsal, halk sağlığı ve diğer tıp disiplinlerinin sınırları üzerinde çalışacak yetenekli insangücü yetiştirilmesine daha fazla önem verilmelidir. Yeni teknolojiler ve farklı demografik ve epidemiyolojik koşullar, sağlık çalışanlarının becerilerinin yeniliklere uyum sağlamasını ve ekip çalışmasını gerektirmektedir. İletişim bağlantıları uzaktan eğitim ve tanı desteği için yeni olanaklar sunmaktadır. Bu bağlantılar uzaklık kavramını kırarak ve yoksul ülkelere insan kaynaklarının gelişimini hızlandıracaktır.

91. Ulusal sağlık işgücü politikaları; uzun-dönemli sağlık işgücü gereksinimini dikkate almalı, sağlık için bireysel ve kurumsal liderlik geliştirmeli, sağlık sektöründe yönetsel kapasiteyi güçlendirmeli ve altyapı ve kurumsal çevreyi geliştirmelidir.

Sürdürülebilir Sağlık Sistemlerinin Yönetimi

92. Ulusal ve küresel yönetim sistemleri tarafından desteklenen sürdürülebilir sağlık sistemlerinin yerel yönetimi, yaşam boyu sağlık hizmetinden yararlanımı ve sağlıklı yaşam ve çalışma koşullarının sağlanmasını ve sürdürülmesini sağlayacaktır. Planlamaya yerel ölçüde katılım, yerel kaynakların tam kullanımı ve çevresel, sağlık ve ekonomik hizmetleri insanlara ulaştırmakta daha etkili işbirliği kullanımlarını arttıracak, bu hizmetlerin sahibi olarak toplumu güçlendirecektir.

93. Devlet sağlık kaynaklarının insanların gereksinimlerine göre hakkaniyet ölçülerinde dağıtımını sağlamalıdır. Sağlıkta toplum katılımı, sürdürülebilir sağlık sisteminin bütçe ve finansal desteğinde öncelikli olmalıdır. Finansman sistemleri, hasta ve yoksulların toplumun sağlıklı ve iş sahibi üyeleri tarafından desteklenmesini sağlayarak hakkaniyeti geliştirmek için kullanılabilir. Küresel deneyim göstermiştir ki; devlet sağlık sisteminin esas finansörü olduğunda, erişilebilirlikte eşitlik, etkililik ve tasarruf daha olasıdır.

94. DSÖ ve ülkeler arasındaki işbirliği, sağlık sistemlerinin bütünüyle uygulanması ve sürekliliğini güçlendirmeye yönelik diğer uluslararası yanıtlarla birleşecektir. DSÖ, finansal kaynakların ülkelerin ve programların gereksinimlerinin karşılamak için kullanılmasını sağlamaya çalışacaktır. Öncelik; yoksul ülkelere ve sağlıkta zayıf endüstriyel kapasiteye sahip ülkelere verilecektir.

95. Sürdürülebilir sağlık sistemleri tüm dünyada kurulurken, DSÖ'nün öncelikli halk sağlığı sorunlarına yanıtı, öncelikle koruyucu ve normatif olacaktır. Bu çerçevede hazırlık, yerel kurumlarca yürütülen tüm uygulamalara önem verilecektir. Acil durum sonrasında, yeniden yapılanma için DSÖ hükümetleri destekleyecektir.

6. YIRMİBİRİNCİ YÜZYILDA SAĞLIK GÜVENCESİ

96. Sağlığın izlemi ile ilgili olan olguların tümü, birçok engelin üstesinden gelinmesini gerektirir. Yetkililer konularında yetkin olmalı ve herkes için nitelikli bir yaşamın sağlanması için stratejiler geliştirebilmeli, sağlık tehditleri için etkin eylem planları hazırlamalıdır.

97. Bu amaçlara doğru ilerleme, HİS değerlerine göre ölçülecektir. Bu ölçütler; yoksullukla savaş, sağlığın sürdürülebilir kalkınma planları ve eylemleriyle bütünleştirilmesi, tüm ortamlarda sağlığın geliştirilmesi ve sürdürülebilir sağlık sistemlerinin herkese yaşam boyu kaliteli sağlık hizmeti sunmasıdır.

98. Yirmibirinci yüzyılda herkes için sağlık hedefi, herkes tarafından paylaşılmaktadır. Yeniden yaşama geçirilen ve dönüştürülen sağlık sektörü, tüm taraflara ve toplumun tüm katmanlarına karşı rollerini ve sorumluluklarını yerine getirecektir. Sağlık ile ilgili tüm tarafların ortak eylemleri bizi, insan haklarına saygı duyulan, dünya ölçeğinde sağlıkta eşitliğin sağlandığı ve tüm insanların olası en yüksek sağlık düzeyine eriştikleri bir dünyaya taşıyacaktır.